

DOI: 10.32782/2225-479X-2024-39-40-6

УДК 821.111Шекспір:050

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9380-8986>

Луцій Світлана
(Київ)

Вільям Шекспір на сторінках журналу «Сучасність»

Стаття присвячена одній із важливих сторінок історії української шекспіріани – доробку представників діаспори, який був представлений в журналі «Сучасність» протягом 1960–1980-х років. Цей літературно-мистецький і громадсько-політичний журнал, перше число якого побачило світ у січні 1961 року, виник на базі двох періодичних видань («Української літературної газети» та газети «Сучасна Україна»). Його місія полягала в тому, щоб стимулювати творчу й інтелектуальну діяльність української діаспори та вписувати український досвід у контекст світової культури. Журнал знайомив широкий загал з художніми творами представників української еміграції, друкував переклади зарубіжних авторів, висвітлював новини світового та еміграційного культурно-мистецького життя.

Важливе місце редактори «Сучасності» відводили матеріалам, пов'язаним з постаттю і творчістю Вільяма Шекспіра, оскільки усвідомлювали масштабність постаті англійського ренесансного генія та важливість знайомства українців з його літературною спадщиною. Умовно шекспірівські матеріали можна поділити на дві категорії: переклади художніх творів (Яр Славутич, Ігор Костецький, Василь Барка та ін.) та наукові розвідки про творчість Шекспіра й розповіді про присвячені йому заходи.

Ключові слова: «Сучасність», В. Шекспір, шекспіріана, українська діаспора, переклади, Яр Славутич, Ігор Костецький, Василь Барка.

Шекспіріана української діаспори – це тема, яка потребує не одного монографічного дослідження. Протягом 1940–1980-х років, починаючи з часів перебування українців у таборах Ді-Пі і до здобуття Україною незалежності, діячі діаспори постійно зверталися до творчості великого англійського драматурга й поета.

Для українських митців він був і втіленням «високої» (у мистецькому плані) літератури, досвід якої неодмінно треба вивчати, і літописцем свого народу. Твори В. Шекспіра сприймалися українськими емігрантами як художня історія

Англії XVI – початку XVII століття. Про це йшлося, наприклад, у відомій статті У. Самчука «Велика література»: «Вже кілька століть у нашому просторі панівною планетою духовного всесвіту є ім'я Шекспір. Вільям Шекспір. Нам не треба бути в Англії, бачити англійця, читати історію тієї країни. Нам тільки треба розгорнути «Макбета», «Короля Ліра», «Гамлета», «Ромео і Юлію», як ми одразу вступимо у світ ідей, настроїв, пристрастей народу, з лона котрого вийшов Вільям Шекспір».¹

Усвідомлюючи свою культурну, історіотворчу та націєтворчу місію, У. Самчук у передмові до повісті «Юність Василя Шеремети», написаній у березні 1946 року, так окреслив власне письменницьке завдання: «Хочу бути літописцем українського простору в добі, яку сам бачу, чую, переживаю ... Мені хотілося б в художньому вислові передати головніші етапи нашої, багатой на драматичні моменти доби».² Тому творчість англійського класика була надзвичайно близькою для нього.

У силовому полі великого англійця перебували й письменники, літературознавці та театральні митці України, чий переклади, наукові розвідки та постановки сприяли становленню саме нашої, української шекспіріани. Однак загальноукраїнський мистецький континуум буде неповним, якщо до нього не долучити емігрантську діаспоріану. У передмові до книжки «Шекспір українською по той бік Залізної Завіси» (2024) М. Р. Стех якраз і звертає увагу на цей аспект: «І важливість видання – бодай уже в тому, що наші уявлення про самотутні контакти української душі та думки з комплексами культури Заходу, для якої Шекспір залишається одним із центральних символів, ніяк не можуть бути повними й повноцінними без знання тієї еміграційної гілки української Шекспіріани».³

Тому **мета** цього дослідження – проаналізувати матеріали про Шекспіра, опубліковані в журналі «Сучасність», розповіді про українських письменників, перекладачів та літературознавців, які істотно збагатили еміграційну діаспорну шекспіріану 1960–1980-х років.

¹ Самчук У. Велика література. МУР. Збірники літературно-мистецької проблематики. Мюнхен–Карльсфельд, 1946. Збірник I. С. 42.

² Самчук У. Юність Василя Шеремети. Рівне : Волинські обереги, 2005. С. 15.

³ Стех М. Р. «Український» Шекспір по той бік Залізної Завіси. *Шекспір українською по той бік Залізної Завіси*: у 3-х томах / Редакція, упорядкування й коментарі М. Р. Стеха. Київ : Українські пропілеї 2024. Т. 1. С. 14.

Оскільки переклади поетичних та драматичних творів В. Шекспіра друкувалися на шпальтах різних часописів діаспори, зокрема таких, як «Українські вісті», «Україна і Світ», «Пороги», «Київ», «Визвольний шлях», «Обрії», «Український голос», «Нові дні», – виникає необхідність розглянути, як шекспіріана діаспори була представлена протягом 1960–1980-х років на сторінках одного із найпотужніших видань – літературно-мистецького, громадсько-політичного журналу «Сучасність».

Перше число журналу побачило світ у січні 1961 року. «Сучасність» виникла на базі двох газет – «Української літературної газети» та «Сучасної України». Редагували «Українську літературну газету» І. Кошелівець та Ю. Лавріненко. Ілюстрував видання Яків Гніздовський. Метою «Української літературної газети» – всебічно інформувати українського читача, який цікавився літературою, фаховими статтями на культурну й історичну тематику, новинами світового та еміграційного літературно-мистецького життя, – перебрав на себе і часопис «Сучасність».

На сторінках «Української літературної газети» друкувалися художні твори та статті представників першої (А. Жук, Є. Гловінський, Б. Крупницький) та другої (Й. Гіряк, В. Кубійович, М. Орест, Д. Чижевський, І. Багрянний, Є. Маланюк, В. Барка та ін.) хвилі української еміграції, а також літературної молоді, зокрема Ю. Тарнавського, Е. Андієвської, Б. Бойчука, Б. Рубчака, Ж. Васильківської, Патриції Килини та ін.

Редактори прагнули підсилити видання перекладами творів західноєвропейської літератури й філософії. Ю. Лавріненко, співредактор «Української літературної газети», активно листувався з письменниками та літературознавцями, залучаючи до співпраці все нових і нових авторів. Він просив написати літературні чи історіософські статті, критичні огляди українського та європейського літературного процесу, зробити переклади творів зарубіжних письменників – класиків і сучасників. У 1959 році «Українська літературна газета» опублікувала переклади сонетів В. Шекспіра, які підготували Яр Славутич та О. Тарнавський.

Часопис «Сучасність» також активно друкував переклади творів зарубіжних письменників, у тому числі й В. Шекспіра. Умовно шекспірівські матеріали можна поділити на дві

категорії: перша – переклади художніх творів англійського письменника, друга – наукові розвідки про його творчість та розповіді про заходи, присвячені Шекспіру.

Уже на першому році свого існування часопис «Сучасність» у десятому числі вмістив переклади творів Шекспіра, зроблені поетом, літературознавцем, мовознавцем і перекладачем Яром Славутичем під назвою «Шекспірові пісні (уривки з п'єс)».⁴ Для того, щоб краще відчувати творчу манеру перекладача і специфіку його перекладів, подаємо уривок під назвою «Зима» (уривок із комедії «Love's Labour's Lost»):

*Коли в бурюльках спить усе
І в руки хукає пастух,
І в залю дрова Том несе,
І мерзне молоко, як пух.
І стигне кров, – тоді всю ніч
На шлях нерівний виє сич:
– Пу-гу!
Ту-гу! Пу-гу! – немов вирган,
А Жана чистить свій казан.*

*Коли вітри навкруг ревуть
І глушить кашель річ отця,
І зграї птиць у світ бредуть,
І ніс пече як від синця,
І їжа вариться, – всю ніч
На шлях нерівний виє сич:
– Пу-гу!
Ту-гу! Пу-гу! – немов вирган,
А Жана чистить свій казан.⁵*

У 1964 році на своїх сторінках журнал «Сучасність» вмістив іще один переклад Яра Славутича: це уривок із Шекспірової поеми «Лукреція» (1594), який вийшов під назвою «Схоплення Люкреції».⁶

У передмові «“Український” Шекспір по той бік Залізної Завіси» М. Р. Стех звертає увагу на переклад Шекспірового «Гамлета», який редакція журналу подала у двох номерах (1963.

⁴ Славутич Яр. Шекспірові пісні (уривки з п'єс Шекспіра). *Сучасність*. 1961. Ч. 10. С. 35–36.

⁵ Там само. С. 36.

⁶ Славутич Яр. «Схоплення Люкреції» (Переклад із поеми Шекспіра «Лукреція»). *Сучасність*. 1964. Ч. 11. С. 27–28.

Ч. 12 та 1964 Ч. 4). Аналізуючи цей переклад, він зазначає: «Костецький надрукував у журналі “Сучасність” декілька сцен зі свого власного сміливо експериментального (далекого від неокласичної естетики) перекладу “Гамлета”, перекладу, якого він, на жаль, так ніколи й не завершив».⁷

До представлених на сторінках журналу першої та другої сцени третьої дії «Гамлета» із нового перекладу І. Костецького, що мав невдовзі вийти окремим виданням «На горі», редакція додала невеличку передмову, де було подано інформацію про вже наявні українські переклади «Гамлета», здійснені такими перекладачами, як Павло Свій (Свенціцький), Пантелеймон Куліш, Осип Юрій Федькович, Михайло Старицький, Юрій Клен, С. Гусак, Леонід Гребінка, Михайло Рудницький, Віктор Вер. Поява десятого за рахунком перекладу найвідомішої із Шекспірових п'єс була анонсована як важлива подія з огляду на значимість творчого проекту Ігоря Костецького для розвитку традиції українського художнього перекладу. Автор передмови наголошував: «“Гамлет” композиційно багатоцентричний і сценічний твір (у наведених сценах мають місце саме деякі його кульмінаційні моменти) ... Жанрову розмаїтість, багатшарову семантику, метро-ритмічні особливості оригіналу (в його остаточній редакції) – усе це еквівалентом української мови на модерному щаблі її розвитку прагне передати тепер Ігор Костецький, який працює над перекладом уже кілька років».⁸

Щоб проілюструвати думку М. Р. Стеха стосовно «сміливо експериментального» підходу перекладача, який до того ж місцями «українізував» твір англійського драматурга, для прикладу наведу кілька уривків із перекладу І. Костецького:

ГАМЛЕТ: *Козаки, дуже вас прошу, вимовляйте так, як я артикулював на показі. З язиків зробіть перце. Перце повинно літати і лише злегенька перчити. Коли ви роззявлятимете рота артистично, то, їй-богу, нехай тоді мої вірші виголошує горлай на ярмарку. І руками не пиляйте повітря, отак-о. Ставтеся до власних ліктів шляхетно. Бо ваша стихія зливний дощ, хуртовина і – як би я мусів висловитися? – ну, вир пристрастей абощо. Тож більше чуття міри. З почуттям міри ви будете і звинні, і зручні, і пластичні. Ох, мене пече до печінок, коли чую, як отакий*

⁷ Стех М.-Р. Цит. вид. С. 10–11.

⁸ Шекспір В. Гамлет (дія третя, сцена 1–2) / У перекладі І. Костецького. Сучасність. 1964. Ч. 4. С. 53.

*кошлатий, отакий гаркун-нечоса, рве пристрасть на шмаття, рве достотно на клатті. Він продукує грім. Він розподіляє грім по численних вухах. Вуха юрмляться внизу, на долівці, в амі перед коном. Нічого здебільшого вони не сприймають, як тільки пащечки пантомім або гримаси грому. Такого здоровила я з насолодою вишмагав би буками. Для вух він таран, тиран, більший за самого Ірода вирод. Оминайте таке, благаю вас.*⁹

Або уривок із роздумів Гамлета:

А я?

Придурок, що гойдається в байдарці

Івасиком-телесиком таким,

І човен води повен. Королівську

Життьову касу сявки закосили.

А я й ні пари з уст. Чи ж я дрефун?

*Чи ж кумпол мені, може, розвалили?*¹⁰

Як слушно зазначає М. Р. Стех, І. Костецький тяжів до модерністських і авангардних перекладацьких теорій. Він сміливо використовував у своїх перекладах побутову лексику й жаргонізми. Його переклади «Гамлета» не можна переплутати з жодними іншими перекладами цього твору.

Дуже стримано про переклади І. Костецького відгукувалася С. Павличко. Дослідниця не вважала їх вдалими. Однак вона неодноразово підкреслювала важливість для вітчизняної культури мати саме українського Шекспіра, українську шекспіріану. У підсумку С. Павличко зазначала: «Ця жажливість не перекреслює культурного й лінгвістичного значення перекладу Костецького, як і значення перекладацтва Куліша».¹¹

Аналізуючи «Гамлета» І. Костецького у зіставленні з іншими українськими перекладами цієї трагедії, сучасна дослідниця Л. Коломієць вказує на принципову значимість засадничої установки на експеримент, завдяки якій він «повною мірою реалізував модерністську ідею полівалентності, плинності значення слова та настанову на вербальні експерименти, а також власну концепцію шекспірівського сценічного бароко, в якому сценічне слово, за образним висловом І. Костецького, набуває пружності м'яча. Він гіпертрофує цей принцип барокового

⁹ Там само. С. 59.

¹⁰ Шекспір В. Гамлет (дія друга, сцена 2) / У перекладі І. Костецького. *Сучасність*. 1963. Ч. 12. С. 62.

¹¹ Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1997. С. 327.

II. Реценсія художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

театру, накладаючи його на давню українську традицію бурлеско-одомашнювального перекладу,¹² категорично неприйнятну захисниками канону Шекспіра».

Протягом 1969 року часопис «Сучасність» друкував перекладену В. Баркою п'єсу «Король Лір».¹³ У примітці від редакції часопису зазначалося: «Починаючи з цього числа, публікуємо працю Василя Барки: повний переклад Шекспірової трагедії “Король Лір” ... По його закінченні вмістимо монтаж матеріалів до літературної та театральної інтерпретації геніального твору Шекспіра, характерних для різних часів і різних родів його сприймання».¹⁴

На сторінках журналу «Сучасність» були вміщені матеріали про святкування 400-літнього ювілею славетного англійського письменника, про науково-мистецькі заходи, йому присвячені. Так, у рубриці «Огляди. Нотатки» з'явилися цікаві дописи «Шекспірівські дні в Англії»¹⁵ та «Шекспірівські вистави у Вісбадені».¹⁶ У першому дописі була передана особлива атмосфера у Стретфорді під час святкування Шекспірівських днів, представлені описи багатьох ювілейних заходів, які відбувалися в Англії, а також надана інформація про цікаві місця, які варто відвідати.

Не менш цікавою була і публікація про вистави за п'єсами Шекспіра, які глядачі міста Вісбаден могли побачити у травні 1964 року під час Міжнародного театрального фестивалю. Це вистави театрів Англії та Франції, зокрема «Любощі намарно», «Король Генрі V» та «Гамлет». До Вісбадену також приїжджали Берлінський Шіллерівський театр із комедією «Приборкання норовливої» (у дописі назва «Приборкана гоструха») та Мюнхенський камерний театр із трагедією «Отелло». Місцевий театр Вісбадену також долучився до святкування Шекспірівських днів.

Заслугує на увагу і опублікована в журналі «Сучасність» розлога стаття І. Костецького «На закінчення Шекспірівського

¹² Коломієць Л. В. Українські перекладачі «Гамлета» В. Шекспіра: Пантелеймон Куліш, Юрій Клен, Леонід Гребінка, Михайло Рудницький, Ігор Костецький, Григорій Кочур, Юрій Андрухович. *Ренесансні студії*. Запоріжжя, 2009. Вип. 12–13. С. 188.

¹³ Шекспір В. Король Лір / У перекладі Василя Барки. *Сучасність*. 1969. Ч. 9. С. 7–33; Ч. 10. С. 30–66; Ч. 11. С. 47–67; Ч. 12. С. 32–45.

¹⁴ Шекспір В. Король Лір / У перекладі Василя Барки. *Сучасність*. 1969. Ч. 9. С. 7.

¹⁵ Шекспірівські дні в Англії. *Сучасність*. 1964. Ч. 6. С. 119–123.

¹⁶ Шекспірівські вистави у Вісбадені. *Сучасність*. 1964. Ч. 9. С. 117–123.

року».¹⁷ (Вищезгадані дописи не мали підписів, але цілком ймовірно, що їхнім автором також був І. Костецький, який на власні очі бачив деякі постановки згадуваних п'єс).

Замолоду життя І. Костецького було тісно пов'язане з театром. У 1930-ті роки митець навчався у театральній студії в Ленінграді та три роки у ГІТІСІ. Він, як справжній знавець театральної справи, фахово і дуже глибоко проаналізував постановки багатьох п'єс Шекспіра на сцені. Ґрунтовна стаття «На закінчення Шекспірівського року» підводить підсумки відзначення чотирьохсотлітнього ювілею в різних країнах світу. Костецький детально розглядає кожен режисерський задум, окреслюючи і справжні режисерські знахідки, і невдалі моменти, тонко аналізує гру акторів. У статті згадуються створені за п'єсами Шекспіра кінофільми, які були продемонстровані на Міжнародному фестивалі у Вісбадені, а також українські переклади його творів. І. Костецький, зокрема, високо оцінив переклади Ірини Стешенко, які вийшли друком у Києві.

У березні 1972 року журнал «Сучасність» надрукував інформацію про Світовий шекспірівський конгрес, який відбувся 19–28 серпня у Ванкувері. У цьому конгресі брали участь представники з багатьох країн світу: Англія, Канада, США, обидві Німеччини, Франція, Італія, Норвегія, Японія, Індія, Корея, Болгарія, Польща, Чехо-Словаччина та ін. Від Радянського союзу участь узяв лише кінорежисер Григорій Козинцев. (У енциклопедичних джерелах зазначено, що він народився у Києві, дитинство провів в Україні). Г. Козинцев – режисер і постановник фільму «Гамлет». Однак саме український Шекспір так і не був представлений на цьому заході.¹⁸

Матеріали про В. Шекспіра в журналі «Сучасність» – важлива сторінка української діаспорної шекспіріани. Автори статей, перекладачі, редактори цього часопису розширили і помітно збагатили загальну картину української шекспіріани.

Ця розвідка про шекспіріану на сторінках журналу «Сучасність» – лише перший крок у вивченні теми «Шекспіріана діаспори». Наступним кроком буде аналіз шекспірівських матеріалів, які були опубліковані на шпальтах діаспорної періодики протягом 1940–1980-х років.

¹⁷ Костецький І. На закінчення Шекспірівського року. *Сучасність*. 1964. Ч. 12. С. 23–39.

¹⁸ В. Р. Світовий шекспірівський конгрес. *Сучасність*. 1972. Ч. 3. С. 123.

II. Реценція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

Список літератури:

- В. Р. Світовий шекспірівський конгрес. *Сучасність*. 1972. Ч. 3. С. 123.
- Коломієць Л. В. Українські перекладачі «Гамлета» В. Шекспіра: Пантелеймон Куліш, Юрій Клен, Леонід Гребінка, Михайло Рудницький, Ігор Костецький, Григорій Кочур, Юрій Андрухович. *Ренесансні студії*. Запоріжжя, 2009. Вип. 12–13. С. 164–189.
- Костецький І. На закінчення Шекспірівського року. *Сучасність*. 1964. Ч. 12. С. 23–39.
- Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1997.
- Самчук У. Велика література. *МУР. Збірники літературно-мистецької проблематики*. Мюнхен–Карльсфельд, 1946. Збірник І. С. 38–52.
- Самчук У. Юність Василя Шеремети. Рівне : Волинські обереги, 2005.
- Славутич Яр. Шекспірові пісні (уривки з п'єс Шекспіра). *Сучасність*. 1961. Ч. 10. С. 35–36.
- Славутич Яр. «Схоплення Люкреції» (Переклад із поеми Шекспіра «Люкреція»). *Сучасність*. 1964. Ч. 11. С. 27–28.
- Стех М. Р. «Український» Шекспір по той бік Залізної Завіси. *Шекспір українською по той бік Залізної Завіси: у 3-х томах / Редакція, упорядкування й коментарі М. Р. Стеха*. Київ : Українські пропілеї 2024. Т. 1. С. 5–14.
- Шекспір В. Гамлет (дія друга, сцена 2) / У перекладі І. Костецького. *Сучасність*. 1963. Ч. 12. С. 53–63.
- Шекспір В. Гамлет (дія третя, сцена 1–2) / У перекладі І. Костецького. *Сучасність*. 1964. Ч. 4. С. 53–69.
- Шекспір В. Король Лір / У перекладі Василя Барки. *Сучасність*. 1969. Ч. 9. С. 7–33.
- Шекспір В. Король Лір / У перекладі Василя Барки. *Сучасність*. 1969. Ч. 10. С. 30–66.
- Шекспір В. Король Лір / У перекладі Василя Барки. *Сучасність*. 1969. Ч. 11. С. 47–67.
- Шекспір В. Король Лір / У перекладі Василя Барки. *Сучасність*. 1969. Ч. 12. С. 32–45.
- Шекспірівські вистави у Вісбадені. *Сучасність*. 1964. Ч. 9. С. 117–123.
- Шекспірівські дні в Англії. *Сучасність*. 1964. Ч. 6. С. 119–123.

References:

- V. R. Svitovyi shekspirivskiyi konhres. *Suchasnist*. 1972. Ch. 3. S. 123.
- Kostetskiy I. Na zakinchennia Shekspirivskoho roku. *Suchasnist*. 1964. Ch. 12. S. 23–39.
- Pavlychko S. Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi. Kyiv : Lybid, 1997.
- Samchuk U. Velyka literatura. *MUR. Zbirnyky literaturno-mystetskoï problematyky*. Zbirnyk I. Miunkhen – Karlseld, 1946. S. 38–52.
- Samchuk U. Yunist Vasyilia Sheremety. Rivne : Volynski oberehy, 2005.
- Slavutych Yar. Shekspirovi pisni (uryvky z pies Shekspira). *Suchasnist*. 1961. Ch. 10. S. 35–36.
- Slavutych Yar. Shekspirovi pisni (uryvky z pies Shekspira). *Suchasnist*. 1961. Ch. 10. S. 35–36.
- Stekh M. R. «Ukrainskyi» Shekspir po toi bik Zaliznoi Zavisy. Shekspir ukrainskoïu po toi bik Zaliznoi Zavisy: u 3-kh tomakh / Redaktsiia, uporiadkuvannia y komentari M. R. Stekha. Kyiv : Ukrainski propilei, 2024. T. 1. S. 5–14.

Луцій Світлана. Вільям Шекспір на сторінках журналу «Сучасність».

- Shespir V. Hamlet (diia druha, stsena 2) / U perekladi I. Kostetskoho. *Suchasnist*. 1963. Ch. 12. S. 53–63.
- Shekspir V. Hamlet (diia tretia, stsena 1–2) / U perekladi I. Kostetskoho. *Suchasnist*. 1964. Ch. 4. S. 53–69.
- Shekspir V. Korol Lir / U perekladi Vasylia Barky. *Suchasnist*. 1969. Ch. 9. S. 7–33.
- Shekspir V. Korol Lir / U perekladi Vasylia Barky. *Suchasnist*. 1969. Ch. 10. S. 30–66.
- Shekspir V. Korol Lir / U perekladi Vasylia Barky. *Suchasnist*. 1969. Ch. 11. S. 47–67.
- Shekspir V. Korol Lir / U perekladi Vasylia Barky. *Suchasnist*. 1969. Ch. 12. S. 32–45.
- Shekspirivski vystavy u Visbadeni. *Suchasnist*. 1964. Ch. 9. S. 117–123.
- Shekspirivski dni v Anhlii. *Suchasnist*. 1964. Ch. 6. S. 119–123.